6. 4. 2011

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

K novému zákonu o spotřebitelských úvěrech, aneb je stále ještě evropský spotřebitel „informovaný, pozorný a opatrný“?

Dne 1. ledna 2011 nabyl účinnosti nový zákon o spotřebitelském úvěru („zákon“),[1] který přináší mnohé změny týkající se způsobu, jakým lze propagovat a uzavírat smlouvy o úvěrech, kde jednou ze stran je spotřebitel. Zákon se vztahuje na spotřebitelské úvěry v rozmezí 5 000 až 1 880 000 Kč a naopak mimo jiné nepokrývá hypotéky, nákup cenných papírů nebo zvýhodněné zaměstnanecké půjčky.

HAVEL HOLÁSEK | PARTNERS
advokátní kancelář

Zákon zvyšuje ochranu spotřebitele před „predátorskými“ půjčkami souborem především informačních povinností poskytovatele vůči zájemci o půjčku, umožněním spotřebiteli od smlouvy o úvěru do 14 dnů bez udání důvodu odstoupit anebo stanovením poskytovatelovy povinnosti posoudit schopnost spotřebitele splácet.

V souvislosti s nabytím účinnosti zákona se živě diskutovalo, zda a o kolik spotřebitelské úvěry zdraží následkem nových administrativních požadavků, zda tyto zabrání excesům, ke kterým na trhu spotřebitelských úvěrů v České republice dochází, či zda poskytnutím zesílené ochrany spotřebitelům nebude znemožněno poskytování některých úvěrových produktů (např. leasing). To samozřejmě ukáže čas, ale z prvních indicií se zdá, že to nebude zas tak horké. Podívejme se na jednotlivé novinky, které zákon přináší.

Důvody nové úpravy

Zákon má především implementovat evropskou směrnici z roku 2008 („směrnice“)[2] a – jak říká důvodová zpráva – dosáhnout „harmonizace spotřebitelského trhu v rámci Společenství (sic), a tím i posílení důvěry a právní jistoty spotřebitelů a poskytovatelů spotřebitelských úvěrů, zejména v oblasti přeshraničních transakcí.“ Potřeba přijmout evropskou směrnici byla ale v případě České republiky též příležitostí, jak nahradit stávající právní úpravu, která již (opět podle důvodové zprávy) „neodpovídala současnému vývoji úvěrových produktů nabízených spotřebitelům na trhu.“ Zmíněné důvody přijetí nového zákona je třeba si uvědomit pro lepší porozumění souvislosti mezi směrnicí a zákonem, která je často i při legitimní kritice obou úrovní úprav opomíjena. Zatímco u směrnice jasně převládal cíl odstranění bariér na vnitřním trhu a umožnění lepší konkurence na trhu spotřebitelských úvěrů, český zákonodárce, zdá se, byl hlavně motivován nebezpečně rostoucí mírou zadlužení obyvatelstva, potřebou ochrany spotřebitelů před rizikovými úvěry a, často medializovanými, případy agresivních taktik některých poskytovatelů.

Informační povinnost

Pokud vnímáme – tak jako evropské instituce včetně Soudního dvora – průměrného spotřebitele jako takového, který má dostatek informací a je v rozumné míře pozorný a opatrný, s ohledem na sociální, kulturní a jazykové faktory,[3] je zajištění dostatku srozumitelných informací zásadním předpokladem, aby mohl v konkrétním případě rozvážit, zda je nabízený úvěr pro něj výhodný a únosný. Proto směrnice a zákon přinášejí povinnost poskytovatele předat velmi detailní a zčásti i strukturované informace. Mnohdy je zmiňováno, že spotřebitel bude zavalen informacemi, které budou často nepotřebné. Je pravda, že informací bude hodně a jejich poskytování bude znamenat zvýšení nákladů, protože sjednávání úvěrů bude trvat déle i proto, že bude třeba spotřebiteli poskytnout „náležité vysvětlení," aby byl spotřebitel schopen posoudit, zda navrhovaná smlouva, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, odpovídá jeho potřebám a finanční situaci. Nicméně informace, které zákon pro spotřebitele zajišťuje, jsou relevantní. Zda budou využity však záleží na schopnostech spotřebitele, a v tom může být kámen úrazu.

Zákon se kategorizací informací a stanovením způsobu jejich poskytnutí (dle seznamů v přílohách, stanovením povinnosti samostatného dokumentu, ad.) snaží zabránit tomu, aby v záplavě nepodstatných informací uváděl věřitel drobným a nevýrazným způsobem informace zásadní a podstatné pro spotřebitelovo rozhodování.[4]

Zásadní je pak nová úprava informační povinnosti požadované v reklamě, jejíž součástí je jakýkoliv údaj o nákladech propagovaného spotřebitelského úvěru. Taková reklama musí obsahovat úctyhodný seznam údajů – včetně demonstrativního příkladu – uvedených v jedné ze šesti příloh zákona, které specifikují informační povinnosti. Zákon přikazuje uvádět informace zahrnující roční procentní sazbu nákladů; výpůjční úrokovou sazbu, a to spolu s údaji o veškerých poplatcích spojených se spotřebitelským úvěrem; celkovou výši spotřebitelského úvěru; výši jednotlivých splátek a celkovou částku splatnou spotřebitelem; dobu trvání spotřebitelského úvěru; v případě spotřebitelského úvěru ve formě odložené platby za konkrétní zboží nebo službu jejich cenu a výši případné zálohy a informaci o povinnosti uzavřít smlouvu o doplňkové službě související se spotřebitelským úvěrem. To vše „jasným, výstižným a zřetelným způsobem formou reprezentativního příkladu."[5] Přitom je třeba si uvědomit, že tato informační povinnost se vztahuje na všechna reklamní média. Kdo někdy poslouchal komerční rádio v USA, ten si možná vzpomene, že na konci desetivteřinového spotu propagujícího službu nebo produkt je občas na posluchače hlasem licitátora na dobytkové burze vychrlen balík informací, podmínek, upřesnění a právních výhrad, kterému lze porozumět jen s maximálním vypětím. Je toto efektivní způsob, jak chránit spotřebitele a přitom zbytečně nezvyšovat náklady podnikání?

Povinné posouzení schopnosti splácet

Novinkou oproti stávající právní úpravě je povinnost věřitele posoudit úvěruschopnost spotřebitele-žadatele o úvěr. Takové posouzení je samozřejmě přirozeným zájmem poskytovatele úvěru a mezi kvalitními poskytovateli úvěrů též zavedenou dobrou praxí; nemluvě o bankách, které takovou povinnost – jednat obezřetně – mají ze zákona. Jeho provedení však spočívá v poměrně komplexních úkonech vyžadujících odbornost. Odbornost, kterou je u všech poskytovatelů snad možné předpokládat zejména poté, co je poskytování spotřebitelských úvěrů nebankovními subjekty nově vázanou živností.[6] Se zavedením legislativní povinnosti je však třeba zajistit i její vymahatelnost, a zde je další možný kámen úrazu. Dozorem nad dodržováním povinností stanovených tímto zákonem ve vztahu k nebankovním subjektům podnikajícím na základě živnostenského oprávnění je pověřena Česká obchodní inspekce, případně Česká národní banka, jsou-li poskytovateli subjekty, které spadají do její dozorové působnosti. Nově se pak dozorová činnost nebude vztahovat pouze na samotné poskytovatele úvěru, nýbrž i na zprostředkovatele spotřebitelského úvěru.

Tato dvojkolejnost může mít opodstatnění z hlediska historického (ČOI vykonávala dozor nad nebankovními subjekty doposud), ale existují pochybnosti o tom, zda bude mít ČOI při svých dalších povinnostech kapacitu důkladně prověřovat systémy poskytovatelů a potřebné know-how k vyhodnocování, zda poskytovatelé provádějí finanční analýzu situace klientů podle komplexních požadavků zákona.

V souvislosti s povinností posuzovat kreditní situaci žadatele vyvstává další otázka, a to zda je vhodné a efektivní stanovovat právní povinnost tam, kde pro poskytovatele existuje přirozená motivace vyhodnocení provádět, přičemž většina z nich tak činí. Stanovení této povinnosti i poskytovatelům, jejichž obchodní strategie směřuje k jiným cílům než je řádné splacení úvěru, může totiž vést k pouze formálnímu plnění této nové povinnosti a, aspoň bez důsledné kontroly a ukládání citelných sankcí, nepovede ke zlepšení situace.

Výpočet RPSN

Roční procentuální sazba nákladů – RPSN – je údaj, s jehož použitím by měl spotřebitel být schopen vyhodnotit, zda je pro něj daný úvěr výhodný, či nikoli. Vláda jej dokonce považuje za jeden z nejpodstatnějších institutů sloužících k orientaci na úvěrovém trhu. RPSN vyjadřuje hodnotu všech závazků (čerpání, plateb a poplatků) budoucích nebo stávajících, dohodnutých mezi věřitelem a spotřebitelem. Pro jeho výpočet má nadále být použit matematický vzorec uvedený v příloze č. 5 k zákonu. Mezi položky, které se započítávají do RPSN, jsou náklady na vedení účtu, ovšem jen pokud jde o bezpodmínečně nutné náklady na jeho vedení.

Zákon tak nyní přesně stanoví, jaké náklady lze a jaké nelze zahrnout pro výpočet. Při výpočtu se předpokládá, že výpůjční úroková sazba a další poplatky zůstanou pevné ve vztahu k původní úrovni a budou se uplatňovat až do konce platnosti úvěrové smlouvy (což ale zákon nevyžaduje). Dále se předpokládá, že smlouva zůstane platná po smluvenou dobu a že bude jak ze strany věřitele tak ze strany spotřebitele plněna řádně a včas. RPSN tak nijak nemůže zohlednit sankce za prodlení či jiná porušení smlouvy ze strany spotřebitele. Na toto je třeba spotřebitele v rámci obecné informační povinnosti[7] upozornit, byť to zákon ve vztahu k RPSN explicitně nestanoví.

Opatření proti agresivním obchodním praktikám

Zákon upravuje smlouvy o vázaném spotřebitelském úvěru – smlouvy, kde poskytnutý úvěr slouží výhradně k financování smlouvy o dodání konkrétního zboží nebo poskytnutí konkrétních služeb. Smlouva o vázaném spotřebitelském úvěru je ze zákona jednostranně závislá na smlouvě o dodání zboží nebo poskytnutí služby. Když spotřebitel odstoupí od smlouvy o dodání zboží nebo služeb, zaniká tím též smlouva o vázaném spotřebitelském úvěru. O této skutečnosti je spotřebitel povinen věřitele informovat. S uplatněním uvedených práv nesmí být spojováno navýšení nákladů na spotřebitelský úvěr.

Tato změna by měla učinit přítrž podomním prodejům nebo reklamním a prodejním zájezdům, kde v případě, kdy spotřebitel odstoupil od smlouvy o koupi zboží a zboží řádně vrátil, měl i nadále povinnost splácet úvěr, resp. vrátit poskytnuté peněžní prostředky věřiteli i přesto, že mu ze strany prodávajícího nebyla vrácena kupní cena.

Obrácení důkazního břemene

Protože spotřebitel pouze s obtížemi může u soudu prokázat negativní skutečnosti (např. neposkytnutí povinných předsmluvních informací, změny výpůjční úrokové sazby či nedostatečné posouzení úvěruschopnosti žadatele), z důvodu posílení ochrany spotřebitele se v určitých případech[8] přenáší důkazní břemeno ze spotřebitele na věřitele.

Závěr

Nová úprava je motivována správnými důvody, ať již „evropskými“ (usnadnění výměny na vnitřním trhu), tak „českými“ (zabránění excesům na trhu). Zůstává však dost toho, co zákon neřeší, některé okruhy problémů řeší, ale zřejmě nevyřeší, a jiné pak řešit nebylo třeba. Některá očekávání spojená s novou úpravou tak určitě nebudou naplněna.

Mimo úpravu pak nadále zůstávají, i přes hlasy vyzývající k jejich stanovení, resp. omezení,[9] limity úrokových sazeb a smluvní sankce. Taková ustanovení jsou dle vlády nadbytečná, protože spotřebitele již dostatečně chrání občanský i obchodní zákoník. Komplexní otázkou vhodné míry ochrany nad rámec daný civilními kodexy se zde sice nemůžeme zabývat, nicméně rozhodně vybízí, spolu s nastíněnými problémy pojednávaného zákona, k zamyšlení, zda není pro fungování spotřebitelských vztahů zásadní další spotřebitelský atribut vedle obecně přijímaných „informovaný, pozorný a opatrný“, a to „vzdělaný.“

Například důvodem zavádění povinnosti poskytovat spotřebiteli minimální objem informací již ve fázi předsmluvních jednání je dle důvodové zprávy obecně nízká míra znalostí spotřebitelů v dané oblasti. Jak může ale spotřebitel, který neporozumí informacím, které mu na základě zákona poskytovatel předloží, učinit informované rozhodnutí? Čeští spotřebitelé vykazují velmi nízkou až alarmující finanční gramotnost[10] a je tedy otázkou, zda strukturované informace, například o RPSN, bude český průměrný spotřebitel schopen absorbovat a vyhodnotit.

Zvláštní kapitolou jsou rozhodčí doložky ve spotřebitelských smlouvách. Na české politické scéně panuje zásadní neshoda, zda umožnit, aby spotřebitelské smlouvy obsahovaly ustanovení o řešení sporů před rozhodcem, či zda by mělo být možné jej určit dohodou stran aspoň po vzniku sporu. Vláda je proti jakémukoli omezení smluvní volnosti stran kvůli obavě, že v takovém případě by české soudy zavalilo velké množství takovýchto sporů, což by znamenalo další nárůst počtu soudců i delší soudní řízení. V nadcházejících měsících má vláda předložit novou úpravu rozhodčího řízení, tedy uvidíme.

Novela je dobrá pro spotřebitele a za splnění podmínek kvalitního regulatorního dozoru bude prospěšná společnosti jako celku. Vyšší nároky na administrativu by mohly být v makroekonomickém pohledu minimálně kompenzovány prostupností evropských úvěrových trhů v důsledku vyšší míry harmonizace, byť hlavní cíl směrnice – odstranění fragmentace vnitřního trhu spotřebitelských úvěrů[11] – zřejmě nebude dosažen, vzhledem k tomu, že budou přetrvávat rozdíly v úpravách členských států. Novela však také vznáší mnohé aplikační otázky pro poskytovatele. Autor tohoto článku během prvních měsíců účinnosti zákona v občanském životě narazil například na zarážející množství protiprávních reklam na spotřebitelské úvěry.

Jaroslav Šuchman,
seniorní právník

Havel, Holásek & Partners s.r.o., advokátní kancelář

Týn 1049/3
110 00 Praha 1
Tel.: +420 224 895 950
Fax: +420 224 895 980
e-mail: office@havelholasek.cz

---

[1] Zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů (lhůta pro převedení do právních řádů členských zemí vypršela 11. června minulého roku).
[2] Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES ze dne 23. dubna 2008, o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení směrnice Rady 87/102/EHS.
[3] Např. směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/29/ES, o nekalých obchodních praktikách vůči spotřebitelům na vnitřním trhu a o změně směrnice Rady 84/450/EHS, směrnic Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES, 98/27/ES a 2002/65/ES a nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004.
[4] Srov. § 1743 návrhu nového občanského zákoníku, dostupný zde.
[5] § 4 zákona.
[6] § 25 zákona.
[7] § 5 odst. 5 zákona, vysvětlení předsmluvních informací.
[8] §§ 5, 7 a 9 zákona
[9] Viz poslanecké iniciativy z poslední doby, dostupné >>> zde
[10] Viz průzkum, který si nechalo vypracovat Ministerstvo financí, dostupný >>> zde
[11] Viz recitál 4 směrnice

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- Převod obchodního podílu perspektivou aktuální vybrané judikatury Nejvyššího soudu ČR
- Jednotné evropské nebe: změna zákona o civilním letectví na obzoru. Od evropského rámce k vnitrostátnímu provedení
- Byznys a paragrafy, díl 42: (Ne)funkčnost automatického průpisu do ESM
- Co všechno je možné zařadit do bodu pořadu jednání valné hromady s.r.o.
- Výklad některých otázek týkajících se valných hromad obchodních korporací ve světle aktuální judikatury
- Transpoziční novela ZISIF – jaké změny přináší?
- Ban, omezení zpeněžení či zablokování účtu? Jaká máte práva vůči platformě? Ochrana streamerů a dalších tvůrců ve světle DSA
- Pozemkové restituční náhrady a role znalce, když se hodnota majetkové křivdy přepočítává po desetiletích
- Zaplatit za logo nestačí. Jaká práva skutečně získáváte?
- Komunitní energetika od 1. srpna 2026: co se skutečně mění
- Byznys a paragrafy, díl 41.: Záruka za jakost v kupní smlouvě